

מעדני כתב

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת ויקרא - שבת הגדול תשפ"א ☸ שנה שניה גליון 80

בעניין אם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים מן התורה ואם חייבות בקידוש יום טוב

אך יש מקום לומר שגם אי נאמא דקידוש יו"ט אינו אלא מדרבנן מ"מ אפשר דכל דתקון רבנן ענין דאורייתא תקון וחייבות בקידוש יו"ט כמו שהיית בקידוש של שבת. ובשולחן רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן א' בהשמות כתב בתוך דבריו דנשים אע"פ שפטורות ממצות עשה שהיו"מ מכל מקום יש מצוות שקבלו עליהן לקיימם וז"ל אלא דמ"מ רוב נשי דידן מחמירין לעצמן וזהירות וזהירות לקיים רוב מ"ע שהיו"מ, כגון שופר סוכה לולב וכן בקידוש יום טוב והוי קיבלו עליהן, עכ"ל, ומבואר דס"ל דנשים פטורות מקידוש יו"ט, וצריך לומר דס"ל דקידוש יו"ט אינו חייב אלא מדרבנן ולהכי נשים פטורות ממצוה זו ככל מצ"ע שהיו"מ, וכמ"ש.

יבואר דבתוס' סוכה כתבו דנשים חייבות בכל הברכות שמברכין בד' כוסות

אמנם התוס' בסוכה דף ל"ח. כתבו על מה שאמרו במשנה מי שהיה עבד ואשה מקרין אותו עונה אחרת מה שהם אומרים והיינו טעמא שאינו יכול לצאת הלל בשומע כעונה מן האשה שאין האשה חייבת בהלל של יו"ט וז"ל משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת וטעמא משום דמצוה שהזמן גרמא היא אף על גב דבהלל דלילי פסחים משמע בפרק ערבי פסחים (דף קח). דמחייב בד' כוסות ומסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס אבל כאן לא על הנס אמור, עכ"ל, ובדבריהם מתבאר שחייב ד' כוסות אינו אלא אם מברכין עליהן כמו קידוש והגדה והלל אבל בלא"ה אינו חשוב ד' כוסות ולשיטתיהן אזלי שכתבו בריש ערבי פסחים שמצוות ד' כוסות הוא לכרך ד' ברכות על הכוס וכמ"ס מרן הגר"ז בהלכות חמץ ומצה ולכן כתבו שנשים שחייבות בד' כוסות ע"כ חייבות בהלל של לילי פסחים דבלא"ה לא יתכן לחייבם בד' כוסות.

וא"כ מבואר מדבריהם שחייבות גם בסיפור יצי"מ דאי אינן חייבות בסיפור יצי"מ ליכא כוס שני שהרי כולם לא תקנום אלא לכרך אותם ברכות על הכוס ואי אינן חייבות באותם ברכות אי אפשר לחייבם בד' כוסות, וא"כ גם מבואר מדבריהם שחייבות בקידוש יו"ט דאי אינן חייבות בקידוש יו"ט לא מקיים בהו מצוות כוס ראשון של ד' כוסות, ולכא"ה בדבריהם מבואר דלא כרע"א שכתב דנשים אינן חייבות בקידוש יו"ט וצ"ע.

יבואר דבחי אדם כתב דחייבו חכמים בסיפור יצי"מ כדי לקיים מצוות ד' כוסות

והנה בחיי אדם (כלל ק"ל סעיף י"ב) כתב וז"ל כל המצוות הנהגות בב' לילות אלו שהם ד' כוסות ומצה ומרור וסיפור יציאת מצרים, א' אנשים וא' נשים חייבין (כך משמע מלשון השו"ע דחייבות אף בהגדה. ומלשון הטור משמע דפטורות, שכ' נשים חייבות בד' כוסות ובכל המצוות הנהגות בב' לילות זה כגון מצה ומרור, משמע דוקא באלו, ולמעוטי הגדה. וכן משמע לכאורה בפסחים דף ק"ח ע"ב בתוס' ד"ה שאף הן ע"ש. אבל אי אפשר לומר כן, דנתי דפטורות מן התורה כיון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, מכל מקום כיון דמחייבות בד' כוסות, וקיימא לן דאם שתאן שלא על הסדר, וכ"כ תוס' להדיא בסוכה ל"ח ד"ה מי שהיה, ואם כן מש"כ הטור כגון מצה ומרור, רצה לומר כמו מצה ומרור, ולכן צריך להזהיר בני ביתו שלא יזלזלו בכל זה, ונפטר באכילת מרור שמוזלזל בו מאוד, עכ"ל, ומבואר בדבריו שלמד מדברי התוס' דנשים חייבות בסיפור יצי"מ דאי לאו הכי לא לא מקיימי מצוות ד' כוסות דבעינן שישתהו על הסדר והיינו על סדר הברכות וס"ל כדעת הפר"ח הובא בבה"ל סימן תע"ב ודלא כחב"י סימן תפ"ד.

בשו"ע סימן תע"ב ס"ד כתב אף הנשים חייבות בכל המצוות הנהגות באותו לילה, עכ"ל, וכתב במג"א שהם היו עיקרו של נס שבזכות נשים צדקניות נאלו אבותינו ממצרים, ובנתיב חיים שם הקשה אמאי נקט המג"א פרש"י שם ולא פירוש התוס' בכל הש"ס, שגם הם היו באותו גזירה ונאלו, ונשאר בצ"ע.

ולכאורה נראה שכוונת השו"ע שכתב דנשים חייבות בכל המצוות הנהגות באותו לילה דגם בסיפור יציאת מצרים חייבות, וזה תימא דבשלמא במצה חייבות מהקישא דמצה לאיסור חמץ, ובד' כוסות חייבות משום דאף הם היו באותו הנס, אבל בסיפור יצי"מ שמצוה של תורה היא אמאי חייבות הא מ"ע שהיו"מ היא, ובוה הרי לא חייבו חכמים משום שאף היו באותו הנס, כמבואר בתוס' בפסחים דף ק"ח שהקשו אמאי בסוכה לא מחייבו נשים משום אף הם היו באותו הנס וכתבו דבמצוה של תורה לא חייבו חכמים משום אף הם היו באותו הנס והיינו טעמא שכל מצוה שחייבו חכמים לא פטרו חכמים את האשה ממצוותם משום טעמא דאף הם היו באותו הנס אבל במצה של תורה שהתורה פטרה את הנשים משום דהוי מצוות עשה שהזמן גרמא לא חייבו חכמים משום טעמא דאף הם היו באותו הנס, וא"כ קשה אמאי חייבים הנשים בסיפור יצי"מ שהיא מצוה של תורה ויעוין במנחת חינוך מצוה כ' שהעיר בזה.

והנראה בזה הדגה הרש"ש במגילה דף ד' כתב דהא דרש"י פירש בהא דאף הן היו באותו הנס משום שהיו עיקרו של נס, הוא כדי ליישב קושיית התוס' אמאי לא חייבו חכמים הנשים בסוכה משום אף הן היו באותו הנס ותירץ רש"י ע"ז שרק כשהיו עיקרו של נס חייבו חכמים במ"ע שהיו"מ ובסוכה שלא היו עיקרו של נס לא חייבו חכמים, ולפ"ז אפשר דס"ל לרש"י באמת דאף במצוות של תורה היו חכמים מחייבים הנשים משום שהיו באותו הנס, אלא שרק כשהיו עיקרו של נס חייבו, ובסוכה לא היו עיקרו של נס.

ולפ"ז אתי שפיר מש"כ המג"א בסימן תע"ב טעמא דרש"י שהם היו עיקרו של נס, שהרי לרש"י נתבאר שגם במצוות של תורה חייבו הנשים משום הנס סברא שאף הם היו באותו הנס דהיינו שהיו עיקרו של נס, והא דבסוכה לא חייבו משום שהם היו עיקרו של נס, ולרש"י שפיר מבואר אמאי חייבו הנשים בסיפור יצי"מ דגם במצוות של תורה יש לחייבם משום הנס טעמא ולכן כתב המג"א דהיטב בלשון המג"א שאחר שכתב שנשים חייבות גם בסיפור יצי"מ, ובאמת הוא דוקדק היטב בלשון המג"א שאחר שהביא טעמו של רש"י שהוא משום שהיו עיקרו של נס כתב מש"כ בסוכה, וכונתו כמש"כ הרש"י ליישב אמאי בסוכה לא חייבו הנשים משום שהיו באותו הנס והוא משום דהתם לא היו עיקרו של נס, והשו"ע שחייב הנשים בסיפור יצי"מ ע"כ אית ליה טעמא דרש"י, ולזה העירי הגר"א הולשטיין שליט"א.

יבואר אם נשים חייבות בקידוש של יו"ט

והנה בשו"ע כתב דחייבות בכל המצוות הנהגות באותו לילה ומשמע דחייבות נמי בקידוש יו"ט שהרי גם הוא ממצוות הנהגות באותו לילה, והנה אי נשים חייבות בקידוש יו"ט כתב במנחת חינוך מצוה ל"א אות י"ח דתליא אם קידוש יו"ט הוא מדאורייתא או מדרבנן דאי חיוב מן התורה דיום טוב אקרי שבת א"כ כמו שנשים חייבות בקידוש שבת מן התורה הכי נמי חייבות בקידוש של יום טוב מן התורה אבל אי אינו חייב בקידוש אלא מדרבנן אפשר שבוה לא חייבו חכמים את הנשים שהרי היו מצוות עשה שהיו"מ ונשים פטורות.

א ויש מקום ליישב דברי השו"ע שכתב לחייב נשים בסיפור יצי"מ, ע"פ מש"כ התוס' מגילה דף ד' בשם ר' יוסף איש ירושלים ליישב קושיית התוס' אמאי אצטרך הקישא לחייב נשים במצה תיפוק ל' משום דאף הן היו באותו הנס, ותירץ דבלאו הקישא הוי ילפינן מצה מסוכה לפטור נשים בגז"ש דט"ו מ"ח הסוכות, ולהכי אצטרך הקישא דמצה לחמץ לחייב נשים במצה.

ולדבריו מבואר דמשום אף הן היו באותו הנס מחייב נשים מן התורה, אלא דהכא אצטרך קרא דלא לילף מסוכה לפטורא, ולפ"ז שפיר מחייב נשים בסיפור יצי"מ משום שאף הן היו באותו הנס דהוי סברא לחייבם מה"ט גם במצוות של תורה, ולדבריו יתיישב נמי אמאי נשים פטורות מסוכה מקרא דהאזרח להוציא את הנשים, ולא שייך לאקשווי דנחייבנהו משום אף הן היו באותו

הנס, כיון דחייבו דאף הם היו באותו הנס הוא סברא מדאורייתא ובסוכה התורה פטרתם בפירוש מקרא דהאזרח. וכ"כ בפמ"ג בא"א ס' תע"ט ס"ב דדעת התוס' מגילה ד"ד בתירוץ השני דחייבא דאף הן היו באותו הנס מדאורייתא הוא יעו"ש.

אבל תירוץ של ר' יוסף איש ירושלים צריך ביאור רב דהא דבגמ' קדושין דל"ד אמרו דהא דאצטרך האזרח להוציא הנשים ממצות סוכה הא לא גרע משאר מ"ע שהיו"מ נשים פטורות, ותירצו דאצטרך קרא לפטור הנשים דלא לילף ט"ו מ"ח המצות לחיובא, ומבואר בגמ' דבלא הקישא למצה לא הוי אצטרך קרא לפטור הנשים מסוכה, וע"כ דמשום דאף הן היו באותו הנס לא הוי מחייבין לה מן התורה, ועוד איך כתבו התוס' דבלא הקישא דמצה הוי ילף מסוכה לפטורא, הא אדרבא בלא הקישא דמצה לא הוי צריך קרא לפטורא, ויעוין בטור"א מגילה ד"ד. שעמד בזה.

אמנם מדבריו נראה דס"ל דאע"פ שמן התורה נשים פטורות מסיפור יצי"מ דהוי ככל מצ"ע שהו"ג מ"מ חייבות חכמים במצוה זו כדי לקיים ד' כוסות על הסדר ואינו אלא חיוב שנתחייבו בו כדי לקיים מצוות ד' כוסות שהם ד' ברכות על הכוס ולפ"ז אפשר לומר שאע"פ ששנים פטורות מקידוש של יו"ט אבל בקידוש של ליל פסח חייבים גם הנשים משום קיום ד' כוסות על סדר הברכות וא"כ אפשר לקיים דברי רעק"א דנשים פטורות מקידוש של יו"ט אבל בקידוש של ליל פסח חייבות.

יבואר דבתוס' משמע דחיוב נשים בסיפור יצי"מ הוא מן התורה

אמנם מלשון התוס' לא משמע כן שהרי כתבו שהנשים חייבות בהלל של ליל פסח משום שהיו באותו הנס אלא שהכריחו לומר שהיית בהלל מהא דחייבות בד' כוסות אבל הטעם שהיית בהלל כתבו התוס' משום דהוא הלל על הנס ולא משום דחייבו את הנשים משום דחייבות בד' כוסות וא"כ הכי נמי לא מסתבר שאע"פ שפטורים מסיפור יצי"מ וקידוש חייבות חכמים כדי לקיים ד' כוסות אלא ע"כ דמהא דחייבות חכמים בד' כוסות ע"כ שהם חייבים בברכות אלו וא"כ מוכרח דהתוס' ס"ל דנשים חייבות בסיפור יצי"מ מן התורה וכן חייבות בקידוש מן התורה, ולכן יכולות לקיים ד' כוסות על ברכות אלו.

ומש"כ רעק"א דקידוש יו"ט קבלו נשים עלייהו אע"פ שפטורות ממנו אפשר דכוונתו דלהנגיד משנה דס"ל דקידוש יו"ט אינו אלא מדרבנן א"כ הוי כשאר מצוות עשה שהו"ג ונשים פטורות מהם ומ"מ קבלו עלייהו לקיים מצוה זו אבל להתוס' דס"ל דקידוש יו"ט הוא מן התורה וכלשון הרמב"ם פרק כ"ט מהלכות שבת הלכה י"ח כשם שמקדשין בלילי שבת ומבדילין במוצאי שבת כך מקדשין בלילי ימים טובים ומבדילין במוצאיהן ובמוצאי יום הכפורים שכולם שבתות ה' הן, ומשמע דיו"ט אקרי שבת וחייב קידוש בו הוא מן התורה באמת נשים יהיו חייבות בקידוש יו"ט מן התורה וכשם שהיית בקידוש של שבת מן התורה, וכל מה שכתב רעק"א אינו אלא למאן דס"ל דקידוש יו"ט אינו אלא מדרבנן.

וגם בחינוך מצוה כ"א מבואר דנשים חייבות בסיפור יצי"מ מן התורה, ובמנחת חינוך הקשה מנין לו דחייבות מן התורה, וכתב דליכא למימר דמשום אף הם היו באותו הנס דהא בתוס' מבואר דמהאי טעמא לא מחייב אלא מדרבנן, אמנם למש"נ דלר' יוסף איש ירושלים הוא מן התורה, א"כ י"ל דכן הוא גם דעת החינוך.

וכן ברמב"ם בסוף ספר המצוות כשמה מצוות שכל איש ישראל חייב לקיימם ונתן בהם סימן, "ששים" המה מלכות. ומתוכם מ"ו מצוות שהנשים חייבות בהם ונתן בהם סימן וגם את "בדם" ברייתך. ומבואר שם שמצוות סיפור יציאת נשים חייבות שמה מצוות סיפור יציאת מצרים בכלל המצוות הנ"ל ומבואר להדיא דס"ל דנשים חייבות בהם מן התורה, וע"ע.

יבואר דסיפור יצי"מ הוא ממצוות המצה

ועכצ"ל כמש"כ בקהלות יעקב חלקים חלק י' סימן נ"ה דעיקר מצוות סיפור יציאת מצרים הוא סעיף ממצוות אכילת מצה ומישך שייכי בהדדי וכיון דמחייבות במצה

יבואר שיטת הרמב"ם והגר"א דס"ל דבעינן כזית לכרפס

נחלקו הראשונים אם לאכילת כרפס צריך כזית דהנה הרא"ש פסחים פרק י' סימן כ"ה כתב דאכילת כרפס אינו צריך כזית משום דאינו אלא להכירא בעלמא, אבל הרמב"ם בפ"ח מחמץ ומצה ה"ג כתב דבעינן כזית לאכילת כרפס, ובטור ושו"ע כתבו דאוכלין פחות מכזית לכרפס כהרא"ש.

והנה פשוט סוגיית הגמ' בפסחים דף ק"ד משמע דבעינן כזית לאכילת כרפס, דהנה אמרו בגמ' פסחים ק"ד ב' על מי שאין לו אלא חזרת שלוקח חזרת לכרפס ושוב נוטלו למרור, ואמר ר"ל ואת אומרת מצוות צריכות כוונה דאי לא בעי כוונה הא נפיק יד"ח מרור במאי דאכיל חזרת בקמייתא. והנה אי נימא דלכרפס סגי בפחות מכזית מאי מייתי ראייה דמצוות צריכות כוונה הא אפי' אי נימא דמצוות אצ"כ מ"מ צריך לחזור ולאכול כזית

יבואר אם הרא"ש ס"ל דאין צריך כזית למרור אלא משום הברכה

אמנם נראה לכאורה דהרא"ש לשיטתו לא קשה מידי דהנה הרא"ש כתב בערבי פסחים סימן כ"ה וז"ל משום דמברך על אכילת מרור צריך שיאכל כזית דאין אכילה פחותה מכזית אבל בירקות הראשונות שמברך עליהן כה"א בעלמא ואין מוכיזין עליהן אכילה אין צריך מהם כזית, עכ"ל. ומבואר דעת הרא"ש דמשום מצות מרור גופא אי"צ כזית, אלא דמאחר דמברכין עליו על אכילת מרור ואין אכילה פחותה מכזית להכי בעינן כזית. וכן דקדק בשא"ג סימן ק' מדברי הרא"ש וכתב דלדבריו במרור דכריכה אי"צ כזית והקשה עליו כמה קושיות ופליג עליה יעו"ש.

ובתרומת הדשן ח"ב סימן רמ"ה ג"כ דקדק כן מדברי הרא"ש דמשום מצוות מרור סגי בפחות מכזית, והסבירא בזה הוא משום דהתורה לא צויתה לאכול מרור אלא בהדיא הפסח ויאכלוהו דכתיב במרור על הפסח קאי וכמ"ש "על מצות ומוררים יאכלוהו", ולפי שלא נאמר אכילה על המרור אי"צ כזית באכילתו אלא משום הברכה, וכמשנ"ת סבירא זו בארוכה בשא"ג א"ש, ולפ"ז פשוט מה דס"ל להרא"ש דלכרפס סגי בפחות מכזית, דמה שאמרו בגמ' ואת אומרת מצ"כ אף דלכרפס סגי בפחות מכזית, מ"מ הרי גם

ממילא חייבות בהגדה ג"כ וראיה לזה מהא דאמר שמואל בדף קט"ו ותניא נמי כוותיה לחם עוני לחם שעונים עליו דברים הרבה ופירש"י ז"ל בפסחים דף ל"ו שעונים עליו דברים הרבה שגומרין עליו את ההלל ואומרים עליו הגדה וא"כ חזינן דהגדה הוא מדיני המצה ולהכי נשים חייבות בו מן התורה כיון שהיית במצה, יעו"ש שהאר"ק הרבה בזה. **ובקובץ** תשובות למור הגריש"א חלק א' סימן נ"ב כתב למרן בעל הקהלות יעקב להשיג על תירוצו דא"כ אם לא יהיה לאדם מצה לא יהא חייב בסיפור יציאת מצרים, וחזינן דמצוות סיפור יצי"מ אין חיובו משום מצה אלא חיוב בפני עצמו הוא ולא מדיני המצה.

אבל לכאורה אין בזה כדי לדחות סברת בעל הקהלות יעקב דאפשר דאע"פ שגם מי שאין לו מצה חייב בסיפור יצי"מ מכל מקום שלימות המצוה של מצה הוא על ידי סיפור יציאת מצרים להכי גם הנשים חייבות בו כיון שהם חייבות במצה חייבות גם במצות סיפור יצי"מ.

יבואר טעמא שפותחים ההגדה בהא לחמא עניא

והנה מה שפותחים ההגדה באמירת הא לחמא עניא, יעויין בהגדה מבית לוי שכתב בשם מרן הגרי"ז שאמירה זו היא לבאר ענין היחץ שחוצים המצה קודם אמירת ההגדה, ואומרים הא לחמא עניא לבאר הטעם למה עושים יחץ, והיינו טעמא משום שהמצה בעינן שתהא לחם עוני ומה דרכו של עני בפרוסה, לכן גם המצה צריך לצאת יד"ח בפרוסה (וכדאי' בפסחים דקט"ו ב'), ומשום הכי מבארים שהטעם שהמצה צריכה להיות לחם עוני, משום שזה הלחם שאכלו אבותינו בארץ מצרים.

אמנם בכל בו הובא בב"י סימן תע"ג כתב דהטעם שמחלקין המצה קודם אמירת ההגדה הוא כדי שיאמר עלי' הא לחמא עניא ומה דרכו של עני בפרוסה, וכן בארחת חיים בהלכות פסח אות י"ב, [וכתבו עוד טעם בזה כדי שישאלו התינוקות ויעו"ש עוד טעם בזה], ולדבריהם מבואר דלא כמו שכתוב בשם מרן הגרי"ז דהא לחמא עניא הוא ביאור ענין היחץ, אלא אדרבה היחץ הוא כדי לומר הא לחמא עניא על מצה הפרוסה.

ולדבריהם צ"ב בטעם אמירת הא לחמא עניא אחר היחץ, וע"כ דהא לחמא עניא הוא תחילת אמירת ההגדה וכאן מתחיל מצות סיפור יצי"מ, וכמש"כ בסימני ההגדה מגיד קודם הא לחמא עניא, וראיה לזה מהא דכתב בבאר היטב סימן תע"ג סק"א והובא במ"ב שם בשם מהרש"ל דהא לחמא עניא צריך לאומרה בקול רם, ועונין עליו דברים הרבה כתב בהתם סופר שענייה הוא בקול רם.

ואפשר לומר דהא דמתחילין ההגדה בהא לחמא עניא הוא משום משנ"ת דמצות סיפור יצי"מ מישך שייכא להמצה, וכמ"ש לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה, וכן בפסוק והגדת לבנך כתי' "בעבור זה" ודרשינן בעבור זה בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, והיינו משום דמצות סיפור יצי"מ הוא לבאר עניינם של המצה ומרור, ולהכי מתחילין ההגדה בהא לחמא עניא שזהו ענינו של סיפור יצי"מ.

בעניינן אם יש עצה לאכול כזית כרפס ולא להכנס לספק ברכות

מרור דאכתי לא יצא במאי דקאכיל החזרת בקמייתא שהרי אכל פחות מכזית, וע"כ דגם לכרפס בעינן כזית.

והנה בב"ח מיית' נמי ראייה ממאי דקאמר רב חסדא פסחים קט"ו א' אהא דאמרינן שמי שאין לו אלא חזרת אוכל חזרת לכרפס וחזור ואוכלו במרור, והקשו עליו בגמ' דמאחר שמיילא כריסו מהם חזור ומברך עליהם [דלא יתכן שיברך על המרור אחר שכבר אכל ממנו] קאמר ר"ח דמברך על אכילת מרור כשאוכל לכרפס אע"פ שמצוות מרור מקיים אח"כ, ואי נימא דלכרפס אינו אוכל אלא פחות מכזית, א"כ מאי קשיא ליה דמאחר שמיילא כריסו מהם חזור ומברך עליהם, הא כיון דסגי לכרפס פחות מכזית לא חשיב דמיילא כריסו מהם ושפיר יכול לברך על אכילת מרור אחר המצה כשאוכל ממנו כזית, וע"כ דגם לכרפס אוכל כזית ולהכי ס"ל לר"ח דמאחר שאכל כזית מחזרת א"א לו לברך אח"כ על המרור.

למרור גופא ג"כ סגי בפחות מכזית אי לאו משום הברכה, ולהכי אי מצוות אצ"כ לא בעי תו למיכל חזרת שכבר יצא יד"ח באכילת חזרת גם בפחות מכזית ופשוט.

אמנם פשוט לשון הברייתא שאמרו אכלן לחצאין יצא ובלבד שיאכל בכדי אכילת פרס משמע שאם אכלן שלא בכדי אכילת פרס לא יצא יד"ח מרור וצריך לחזור ולאכול מרור, והרי אי נימא שמצוות מרור יוצא בפחות מכזית אלא דבעינן כזית משום הברכה למה אמרו שאם אכלו לחצאין ושהה בכדי אכילת פרס לא יצא ומשמע דכל שלא אכל כזית בכדי אכילת פרס חזור ואוכל מרור משום דבעינן כזית כדי לצאת חובת מרור, וכבר העיר בזה בשא"ג א"ס ק' וקשה לומר דכוונת הרא"ש שלמצוות מרור אי"צ כזית.

אכן בתשובות חת"ס א"ח סימן ק"מ כתב דאין כוונת הרא"ש דאי"צ למצוות מרור כזית ואי"צ כזית אלא משום הברכה, אלא כוונת הרא"ש להוכיח מברכת המרור דלמצוות מרור בעי כזית ואע"פ דלא כתיב אכילה במרור דהא על מצות ומוררים יאכלוהו על פסח קאי, מ"מ כיון דאיתקש למצה בעי כזית, והוכיח הרא"ש דכן הוא מברכת המרור שמברכים על אכילת מרור וע"כ שגם המרור גופא בעי כזית, ובזה יישב כל קושיות השא"ג דבאמת כוונת הרא"ש כהשא"ג דלמצוות מרור גופא בעי כזית יעו"ש.

אבל בתרומת הדשן שם כתב דסגי בבריה לאכילת מרור שהרי לאכילה דמחייבת ברכה סגי בבריה לברך ברכה אחרונה הכי נמי סגי בבריה לצאת ידי אכילה שבידך עליו על אכילת מרור, ונראה מדבריו שכוונתו דבעינן כוונת משום הברכה לחוד ולהכי סגי בבריה כמו דסגי בבריה לעניין ברכה, אמנם אפשר שגם כוונת התרומת הדשן הוא דמהברכה שמברכין על אכילת מרור חזינן דמדרבנן בעינן כוונת אע"פ דמדאורייתא לא בעינן כוונת לאכילת מרור, אבל מדרבנן הצריכוהו כוונת אבל כל שלגבי ברכה חשיב כאכילה חשיב נמי כאכילה לעניין מרור ולהכי כמו שבריה סגי לחייב ברכה אחרונה גם לאכילת מרור סגי בבריה וצ"ע, אכן בכתב סופר או"ח סימן פ"ו כתב דמהתרומת הדשן נראה דלא כהחתם סופר וצ"ע.

ולמשנ"ת לכאורה מוכרח בדברי הרא"ש דלמציאות מרור לא בעי כוונת דהרי כתב להדיא דלכרפס לא בעי כוונת ואי למרור בעי כוונת יקשה קושיית המהר"ל והב"ח מסוגיא הנ"ל היכי מוכיחנן דמציאות צריכות כוונה הרי לכרפס לא אכל אלא פחות מכוונת ולמרור בעי כוונת וע"כ דס"ל להרא"ש כמו שהבין השאג"א בדבריו, דלמרור גופא אי"צ כוונת וכמו דמשמע בפשטות מדברי התרומה ד"ש דשיטת הרא"ש דלמרור גופא לא בעי כוונת אלא משום ברכת המרור בעי כוונת ומתיישב שפיר שיטת הרא"ש.

יבואר דעת השו"ע והגמון אברהם שלא יאכל אלא פחות מכוונת כדי לצאת מספק ברכות

והנה במגן אברהם כתב דהא דכתבו הטור והשו"ע שיקח מן הכרפס פחות מכוונת היינו שלא יאכל אלא פחות מכוונת לכרפס, דהיינו דאיכא קפידא שלא יאכל כוונת לכרפס, והיינו טעמא שהרי נחלקו הראשונים אם המרור צריך ברכה לפניו אם חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה כמבואר בתוס' פסחים דף קט"ו דשיטת רשב"ם דפטרינן בברכת הכרפס למרור וכן שיטת ר' יוסף טוב עלם ביוצרות לשבת הגדול ושיטת התוס'

ולכאורה נראה שמי שאוכל חסה למרור הרי נפטר עליו בברכת המוציא שהרי כיום רגילים לאכול כל השנה בתוך הסעודה והרי הם דברים הבאים מחמת הסעודה ואינם טעונים ברכה, וא"כ בזה פשוט שאין ברכת הכרפס פוטרתו וא"כ אם אוכל כוונת צריך לברך בורא נפשות אחריו בוודאי, ולכן אפשר דכדאי לאכול כוונת ולצאת ידי כולם ואינו נכנס לספק שאינו מברך בורא נפשות שהרי יכול לברך בורא נפשות עליו שאין צריך לברכת בורא פרי האדמה לפטור המרור שבתוך סעודתו, אלא שהעירוני דאפשר שאין רגילין לאכול לחוד בלא טיבול וכשאוכלו לחוד אינו חשוב כדברים הבאין מחמת הסעודה ואכתי חייב בברכה ראשונה.

יבואר אם אכילת מצוה חשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה ואפשר עוד לומר דהראשונים דסברי דהכרפס טעון ברכה היינו טעמא משום דאכילת מצוה אינה שייכת לסעודה ואכילה חשובה היא ואינה נטפלת לסעודה ולהכי מחייב המרור בברכה אפי' אם אוכלין אותה כל השנה בתוך הסעודה **ושמעתי סברא זו בשם הגאון הגדול ר' אברהם גתנובסקי זצ"ל**, אכן הראשונים דס"ל דהמרור אינו צריך ברכה משום דחשיב כבאים מחמת הסעודה ס"ל דאע"פ שהוא מצוה אפי' נפטר ככל דברים הבאים מחמת הסעודה אבל הראשונים דפליגי וס"ל דחייבים בברכה ס"ל דאפי' אם באים מחמת הסעודה טעונים ברכה משום דאכילת מצוה מחייבת בברכה. **אמנם** אי נימא הכי א"כ גם על בשר הפסח צריך לברך שהכל בתוך סעודתו, וברמב"ם הלכות חמץ ומצה לא כתב אלא לברך על אכילת הפסח ולא כתב לברך שהכל נהיה בדברו על הפסח, ומבואר שגם אכילת מצוה אינה מחייבת בברכה ראשונה.

בעניין אם יפטור בברכת בופה"א של כרפס ליפתן מן האדמה שיאכל בסוף סעודתו אם יוכל לאכול כוונת כרפס

והנה היה נראה לומר עוד שאם יפטור ברכת בורא פרי האדמה של הכרפס את הליפתן שיאכלו אחר הסעודה מפרי האדמה ויכוון לפוטרו בזה שפיר אינו מברך בורא נפשות לכולי עלמא שהרי הברכה פטרה מה שיאכל בתוך הסעודה וא"כ יכול לאכול כוונת כרפס ואינו מברך אחריו בורא נפשות ויצא ידי כולם.

אכן העירוני דלהראשונים דס"ל דמברכין על כל כוס וכוס משום דהגדה והלילא הוי הפסח, ואנן קי"ל כהרמ"א סימן תע"ד שמברך על כוס וכוס א"כ ע"כ אין ברכת הכרפס פוטרת את הליפתן שאוכל בסוף סעודתו ולא מהני מדי.

אמנם לא יתכן לומר דאנן ס"ל דהגדה והלילא הוי הפסח דא"כ למה לא יאכל כוונת כרפס ויברך אחריו בורא נפשות שהרי אי הוי הפסח הרי בוודאי אינו פוטר את המרור

שאוכל בתוך סעודתו וא"כ כשאוכל כוונת אינו בספק בורא נפשות אלא בוודאי חייב ברכת בורא נפשות, וע"כ דלא הוי הפסח ולהכי אפשר דפוטר את המרור אם אינו חשוב כבא מחמת הסעודה אכן אפשר דמכל מקום מדי ספיקא לא נפקא ואכתי חיישנן שמא הגדה והלילא הוי הפסח ומכל מקום אינו מברך בורא נפשות אחריו דשמו הגדה והלילא לא הוי הפסח ופוטר את המרור מברכה ולהכי אינו מברך בורא נפשות אחריו.

וא"כ אכתי נכון מה שהעירוני שלא יפטור הליפתן שאוכל בסוף סעודתו בברכת בופה"א של הכרפס כיון דמספקא לן שמא הגדה והלילא הוי הפסח א"כ למה יכניס עצמו

דחשיב כדברים הבאים מחמת הסעודה ואין המרור טעון ברכה לפניו, ולהכי פטרינן לה להמרור בברכת הכרפס מספק ואין אוכלין ממנה כוונת, דשמו לא פטרינן לה להמרור ואי אכיל כוונת הרי הוא מתחייב לברך בורא נפשות מספק, דאי פטרינן לה להמרור בברכת הכרפס אפי' אם אכל כוונת מן הכרפס אינו מברך בורא נפשות לאחריה דחשיב כבא לצורך הסעודה ונפטר בברכת המזון, אבל אי לא פטר את המרור משום שאינה טעונה ברכה א"כ אם אכל כוונת מן הכרפס צריך לברך לאחריה בורא נפשות, לכן אינו אוכל אלא פחות מכוונת.

והנה מאחר והרבה פוסקים ס"ל דלאכילת כרפס בעי כוונת והם הרמב"ם בפ"ח מחמין ומצה ה"ג, והראב"ן והמרדכי ריש ערבי פסחים, וכן כתב המהר"ל הובא בב"ח סימן תע"ג וכ"כ במעשה רב, וכן נהגו מרן בעל חזו"א ומרן הגרי"ז זצ"ל, והיה מקום לדון אם יש אפשרות לאכול כוונת לצאת ידי כולם, ולא להכנס בספק ברכה אחרונה?

יבואר דאפשר לאכול כוונת בשיעור קטן לכרפס ולא יתחייב לברך אחריו בורא נפשות

והיה נראה לולא דברי השו"ע שכדאי לאכול כוונת כרפס בשיעור קטן של שליש ביצה של זמניו ויוצא כרפס מספק ספיקא שמו אין צריך שיעור לכרפס ואפי' אם צריך שיעור שמו הוא כשיעור כוונת, ומאידך גם אינו צריך ברכה אחרונה מספק ספיקא דאפשר דבעינן כוונת בשיעור גדול כדי לברך ברכה אחרונה ואפי' אי נימא דסגי בשיעור קטן לברך ברכה אחרונה מ"מ אפשר דפטור להמרור וא"כ אין צריך לברכה אחרונה כלל. **ובאמת** איני יודע אמאי עדיף לאכול פחות מכוונת כרפס ולדעת כמה ראשונים אינו יוצא מצוות כרפס מאשר לאכול כוונת ונכנס לספק דאפשר שאינו מברך ברכת בורא נפשות דתרוויחו מצוה מדרבנן הם, ואפשר דמצוות ברכה אחרונה שהיא חיוב הודאה אלימא טפי שלא להכניס עצמו לספק ביטול ברכה אחרונה וצ"ע.

יבואר דמי שאוכל חסה למרור אפשר שיכול לאכול כוונת כרפס ולברך ברכה אחרונה

שוב ראיתי בתוספות ר' יהודה החסיד בברכות דף מ"א שכתב וז"ל על כן נראה לרבי שמברכין על אכילת ירקות בורא נפשות אחריו והוא דאין מברכין בפ"א על אכילת מרור היינו משום דהוה דברים הבאין בתוך הסעודה מחמת הסעודה שאין טעון ברכה לא לפניו ולא לאחריה ואע"ג דאיתי לשם מצוה לא יצטרך ברכה על כך כי אם על אכילת מרור דהא נמי כשאוכלין את הפסח תניא בתוספתא שמברכין לאכול פסח ואינו מזכיר ברכת שהכל ואע"פ שאוכלין אותו על השובע בלא פת עכ"ל, ומבואר דאחר שכתב לפטור המרור מברכת הנהנין משום דבא מחמת הסעודה עדיין הוקשה לו דמ"מ כיון דבא לשם מצוה יטעון ברכה, ונראה דכוונתו שהיה מקום לומר דאף שבא מחמת הסעודה מ"מ כיון דהוא מצוה יש לו לברך עליו בפני עצמו ככל מצוה הטעונה ברכת הנהנין לעצמה, וע"ז הוכיח שאינו כן אלא כיון דבא מחמת הסעודה אינו טעון ברכת הנהנין וכדאשכחן גבי בשר הפסח דאע"ז לברך עליו שהכל.

יבואר אם בעיקר וטפל והטפל אוכלו גם למצוה אם נפטר בברכת העיקר אמנם הראוני שבספר בר אלמוגים סימן קמ"ז עמוד תרח"צ שכתב בשם המשיבט נפש לעניין ברכת עיקר וטפל שכשאוכלו כטפל אבל רוצה גם באכילת הטפל אינו חשוב טפל, ולפ"ז נסתפק אם כשאוכל מצוה כטפל אבל הרי רוצה לצאת גם יד"ח מצוה יאה אחייב עליו ברכה וכן במרור יאה חייב ברכה גם כשהוא טפל משום שרוצה באכילתו משום מצוה.

ונתקשה לפ"ז א"כ אמאי ס"ל להראשונים דמרור אין צריך ברכה לפניו משום דחשיב דברים הבאים מחמת הסעודה והרי רוצה באכילת המרור למצוה וכתב דע"כ דבאים מחמת הסעודה אלימא טפי לפטור כל הבאים בתוך הסעודה בברכתו יעו"ש.

בעניין אם יפטור בברכת בופה"א של כרפס ליפתן מן האדמה שיאכל בסוף סעודתו אם יוכל לאכול כוונת כרפס

בספק לפטור הליפתן שיאכל בסוף סעודתו, דשמו הוי הפסח ונמצא שאינו מברך על הליפתן ברכה ראשונה, ואע"פ דכשאוכל כוונת מהכרפס ואינו מברך אחריו הרי הוא מברך ברכה אחרונה מספק מכל מקום טוב יותר שלא לברך ברכה אחרונה מספק ולא יבטל ברכה ראשונה מספק שהאיסור ליהנות מצוה"ז בלא ברכה חמיר טפי ממי שאינו מברך ברכה אחרונה.

ומה שאנו מברכין בורא פרי הגפן על כוס וכוס אע"פ דלא ס"ל בוודאי דהגדה והלילא הוי הפסח היינו משום דס"ל כשעמא דהרי"ף דהא דמברכין על כל כוס וכוס הוא משום דכל כוס וכוס מצוה בפני עצמה, אבל בהא דהגדה והלילא הוי הפסח אפשר דמספקא לן בזה ולהכי לא יפטור הליפתן שיאכל בסוף סעודתו.

יבואר אם הרמ"א ס"ל דהגדה והלילא לא הוי הפסח בוודאי

ונראה להוכיח דלא ס"ל להרמ"א טעמא דהגדה והלילא הוי הפסח דהנה השו"ע סימן תע"ג כתב שאוכל פחות מכוונת כרפס ואינו מברך אחריו ודקדקו האחרונים דכוונתו דאפי' אם אכל כוונת לא יברך ברכה אחרונה אחר הכרפס, והרמ"א שם לא השיג עליו בזה, ואי הו"ו ס"ל להרמ"א דאעמא דמברכין על כל כוס וכוס הוא משום שהגדה והלילא הוי הפסח אמאי לא השיג על השו"ע שברך בורא נפשות אם אכל כוונת כוונת שהרי אין ברכת בופה"א של הכרפס פוטר את המרור.

אכן כתבנו דאפשר דלא יצא מכלל ספק ברכה לבטלה שהרי כשיברך היה ברכתו על נטילה לפחות מכוונת שאינו טעון ברכה וא"כ גם אם יאכל כוונת לא מהני דכל שנטילתו היה לפחות מכוונת לא היה נטילה שמחייבת בברכה והיתה ברכתו לבטלה, ולפ"ז גם אם יאכל פת אחר שבידך ענט"ל לטבילו במשקה לא יועיל להצילו מברכה לבטלה, וגם שחלקו הראשונים אם מהני נטילה לדבר שא"צ נטילה לדבר שצריך נטילה כמב"ש ביו"ט סי' קנ"ח.

יבואר דדעת הגר"א דהגדה והלילא הוי הפסק

אכן בביאור הגר"א שם כתב דלהרמ"א דס"ל דמברך על כל כוס וכוס ע"כ ס"ל דהגדה והלילא הוי הפסק וא"כ להרמ"א צריך לברך בורא נפשות אם אכל כזית כרפס.

ולדבריו צ"ע אמאי לא השיג הרמ"א על מש"כ השו"ע דאינו מברך על הכרפס בורא נפשות אפי' כשאוכל כזית דלשיטתו אם אכל כזית כרפס צריך לברך אחריו דהרי ס"ל דהגדה והלילא הוי הפסק וממילא אכילת הכרפס אינו שייך להסעודה, וצ"ע.

אמנם בבה"ל סימן תע"ג כתב דבמג"א ועוד אחרונים כתבו דהא דמברך על כל כוס הוא משום שכל כוס מצוה בפני עצמה וא"כ שפיר ס"ל להרמ"א דלא הוי הפסק ושפיר יכול לסבור שברכת בופה"א של הכרפס פוטר את המרור ולהכי ס"ל שגם אם אכל כזית אינו מברך בורא נפשות אחריו.

והנה אי הוי ס"ל להרמ"א דמכל מקום אכתי יש להסתפק שמא הגדה והלילא הוי הפסק היה לו לברך בורא נפשות משום ס"ס שהרי אפשר שאינו פוטר המרור משום דהמרור נחשב כבא מחמת הסעודה ואינו צריך ברכה וא"כ ברכת הכרפס אינו פוטרתו, ואפי' אי נימא דמרור צריך ברכה לפניה מכל מקום אפשר דאין ברכת הכרפס פוטרתו משום דהגדה והלילא הוי הפסק וא"כ היה לו לברך ברכת בורא נפשות אחריו משום ס"ס.

ואע"ג דגם בס"ס אמרינן דספק ברכות להקל כמש"כ המ"ב סימן רט"ו ס"ק כ' בשם החי' אדם מכל מקום הכא אינו ספק ברכה לבטלה כלל שהרי גם אם יכול לפטור בברכת המזון אם מברך עליו בורא נפשות אינו אלא ברכה שאינה צריכה, וכל שמברך מספק אינו חשוב ברכה שאינה צריכה כמבואר בשו"ע סימן קע"ד ס"ז וא"כ הכא דאיכא ס"ס לברך בורא נפשות למה לא יברך אחריו וע"כ דס"ל דלא הוי הפסק כלל.

אלא דאפשר שאם יברך בורא נפשות אחריו לא יוכל לברך על המרור ברכה לפניה מספק ונמצא שאוכל המרור בלא ברכה לפניה מספק, ולכן לא יברך בורא נפשות אחריו, אבל במגן אברהם לא כתב הטעם שאינו מברך אחריו בורא נפשות כדי לפטור המרור אלא משום דשמא אינו חייב לברך בורא נפשות בברכת המזון פוטרתו וא"כ בזה דאיכא ס"ס למה לא יברך אחריו ומשמע קצת דס"ל להכריע דהגדה והלילא לא הוי הפסק.

אכן כבר נתבאר שהגר"א ס"ל דהגדה והלילא הוי הפסק ולדידיה אינו יכול לפטור הליפתן שאוכל בסוף סעודתו בברכת הכרפס כיון דהגדה והלילא הוי הפסק ואע"פ שהאחרונים פליגי עליו בזה מכל מקום איכא למיחש לשיטתו דהוי הפסק ואפשר שיאכל הליפתן בלא ברכה לפניה.

קושיא גדולה בדעת הגר"א שאכל כזית כרפס ולא בירך אחריו אע"פ דס"ל דהגדה והלילא הוי הפסק

והנה במעשה רב כתב לאכול כזית כרפס ומכל מקום אינו מברך אחריו בורא נפשות, וצ"ע לשיטתו בביאור הגר"א שכתב דלדידן שמברכין על כל כוס וכוס משום דהגדה והלילא הוי הפסק וא"כ כשאכל כזית חייב לברך בורא נפשות שהרי אינו פוטר המרור שיאכל אחר כך.

ובמועדים וזמנים כתב דלא ברירא שמועתו של הגר"א בזה דשמא לא אכל כזית כרפס ובעל המעשה רב לא דקדק בהנהגתו של הגר"א שהרי מאחר ולא בירך בורא נפשות ע"כ לא אכל כזית שאם אכל כזית הרי כתב בפירוש בביאור הגר"א דאין קי"ל דהגדה והלילא הוי הפסק וא"כ ברכת הכרפס אינו פוטר להמרור וכשאוכל כזית צריך לברך בורא נפשות אחריו וא"כ נראה דלא אכל כזית וע"ע.

אמנם מרן החזון איש ומרן הגרי"י וצ"ל הרי אכלו כזית כרפס, ובפשוטו נמשכו אחר דעת הגר"א וסברו דהנכון כמש"כ במעשה רב וא"כ קשה למה לא יברך בורא נפשות אחריו לשיטתו דהגדה והלילא הוי הפסק ואפשר דמש"כ שלא בירך אחריו בורא נפשות אינו מדוקדק וע"ע.

יבואר שנכון שלא לאכול ליפתן של פרי האדמה בסוף הסעודה של הסדר משום שלא להכנס לספק ברכות

ולהנ"ל יצא דבר חידוש דעדיף שלא יאכל ליפתן מפרי האדמה בסוף הסעודה דאפשר שברכת בורא פרי האדמה של כרפס פוטרתו וא"כ אין צריך לברך עליו, אך

יבואר שיכול לברך על ירק קודם רחצה לפטור המרור שיאכל בתוך סעודתו ובהו יוכל לאכול כזית כרפס ולברך אחריו בורא נפשות

והיה אפשר לומר שיהיה קודם נטילת ידיים לסעודה על פירות הארץ לפטור את המרור מספק ובהו יוכל לאכול כזית מן הכרפס ולברך אחריו בורא נפשות ולא הוי ברכה שאינה צריכה משום שכל שעושה מספק לצאת מספק ברכה לא חשיב ברכה שאינה צריכה כמש"כ בשו"ע סימן קע"ד סעיף ז' וז"ל אם אין לו יין ושותה מים או שאר משקה, אין לברך עליהם דחשיבי כבאים מחמת הסעודה, לפי שאין דרך לאכול בלא שתייה ואף יין לא היה צריך ברכה לפניו, אלא מפני שהוא חשוב קובע ברכה לעצמו אבל מים או שאר משקים לא חשיבי, ואינם טעונים ברכה, ואפי' אם היה צמא קודם סעודה, כיון שלא רצה לשתות אז, כדי שלא יזיקו לו המים, נמצא כי שתיית המים בסבת הפת היא, ופת פוטרם. וי"א לברך על המים שבסעודה, ויש מחמירין עוד לברך עליהם בכל פעם, והרוצה להסתלק מן הספק ישב קודם נטילה במקום סעודתו, ויברך על דעת לשתות בתוך סעודתו, עכ"ל.

אפשר דהגדה והלילא הוי הפסק ואינו פוטרתו ולהכי מספק עדיף שלא יאכל פרי האדמה לקנוח שלא יכניס עצמו לספק ברכות.

שוב הראוני בספר אנן הסהר חלק א' סימן תמ"ה שכתב שהגר"א ג' זצ"ל העיר בזה שעדיף שלא לאכול קינוח מפרי האדמה בסוף הסדר משום דמכניס עצמו לספק שמא אוכלו להקנוח בלא ברכה לפניו.

יבואר אם כשלוקח יין אחר לכוס של הגדה אם מברך הטוב והמטיב

ולכאורה יש להביא ראיה מהמ"ב דס"ל להכריע דהגדה והלילא לא הוי הפסק דהנה במ"ב סימן קע"ה סק"ב כתב בשם המג"א דאף דעל כל שינוי יין בתוך הסעודה מברך הטוב והמטיב מ"מ אם לקח יין אחר לכוס של ברכה"מ אי"צ לברך עליו הטוב והמטיב שכבר בירך הטוב והמטיב בברכה"מ, ובשעה"צ שם סק"ב כתב דבחידושי רעק"א כתב דלמש"כ בספר בית יהודה דבנמלך או שהיה שינוי מקום דצריך לברך עליו בפה"ג ממילא אין שייך ברכת הטוב והמטיב. דהוא ענין חדש ואין שייך ליין ששתו מקודם. (והיינו טעמא שכל שהוא סעודה חדשה הרי אין שייך לברך ברכת הטוב והמטיב שהרי אם יביאו לו למחר יין טוב יותר לא יברך הטוב והמטיב דלא מתחבר שתיית היין הטוב למה ששתה קודם) והכי נמי כל שהוא סעודה אחרת אינו מברך הטוב והמטיב על שינוי יין, וא"כ ה"ה בנידון זה בלא"ה אי"צ לברך הטוב והמטיב דהא אחר ברכת המזון צריך לברך בפה"ג עליו ואין שייך ליין שבתוך הסעודה עכ"ל.

והנה במ"ב שם כתב עוד דבליילי פסח טוב לכתחלה שלא לשתות עוד מין אחר של יין בתוך הסעודה כדי שלא יצטרך לברך עליו הטוב והמטיב, ויהיה נראה קצת כמוס"ף על המוסות ומקורו מהמהר"ל, ובשעה"צ שם כתב וז"ל אבל ליקח יין אחר טוב למנוי המוסות גופא כגון שטעם כוס הראשון ולא ערב לו היין, לכו"ע יכול ליקח מין אחר של יין לכוס שני ויברך עליו בפה"ג [לדידן דנהנין לברך על כוס שני] וגם הטוב והמטיב עכ"ל, ולכא' קשה למש"כ בשעה"צ סק"ב בשם ספר בית יהודה דכשצריך לברך בפה"ג אי"צ לברך הטוב והמטיב כיון שהוא שתיה חדשה ואינו שייך לשתיה הקודמת, א"כ כיון דבכוס שני מברך בפה"ג ע"כ משום דהגדה הוי הפסק ושתיה חדשה היא וא"כ אמאי מברך גם הטוב והמטיב וע"ע, ובספר מנחת שלמה ח"א סימן י"ח צדד דמש"כ השעה"צ בסק"ג אינו אלא אי לא נימא כהבית יהודה, אבל להבית יהודה באמת לא יברך הטוב והמטיב וע"ע.

יבואר דהשעה"צ לא ס"ל טעמא דהגדה והלילא הוי הפסק

ולמשנ"ת בבה"ל סימן תע"ג ס"ז דהמג"א כתב דטעמא דמברכין על כל כוס וכוס אינו משום דהגדה הוי הפסק אלא משום דכל כוס מצוה בפנ"ע ניהא מש"כ השעה"צ דאם לוקח יין חדש לכוס של הגדה הרי זה מברך בפה"ג וגם הטוב והמטיב, דמה שמברך בפה"ג בכוס של הגדה אינו משום דהוי שתיה חדשה ומשום דמחייב בברכה אחרית, אלא משום דכל כוס וכוס מצוה בפנ"ע ומחייב בפה"ג לעצמו ולהכי שפיר מברך בפה"ג וגם מברך הטוב והמטיב.

ולפ"ז נראה דס"ל להשער הציון דבדודאי אין הגדה והלל הפסק דאי הוי מספקא ליה שמא הוי הפסק א"כ אמאי מברך הטוב והמטיב הרי אם הוי הפסק ומברך בורא פרי הגפן תו אינו מברך הטוב והמטיב ומשמע דס"ל בדודאי לא הוי הפסק וא"כ שפיר איכא למיפטר הליפתן שיאכל בסוף סעודתו שהרי אינו הפסק.

והעירני יקירי הבה"ח אריה נורדן ז"ל דלמש"כ ה"ט"ז סימן תע"ד דאחר שמברך על כל כוס וכוס משום דמצוה בפני עצמה הרי הוא כמכוון שלא לפטור את כוס שני ואם רוצה לשתות יין בין הכוסות צריך לברך עליהם, וא"כ הדר דינא שחייב לברך על כוס שני בורא פרי הגפן משום ברכת הנהנין וא"כ תו אינו מברך הטוב והמטיב וכן כתב המג"א סימן תע"ב שאם לא היסב בכוס ראשון אינו יכול לשתות עוד בהסיבה משום דכיון דמברך על כל כוס וכוס א"כ הסיח דעתו מלשתות על סמך ברכה זו שוב צריך לברך על שתייתו ונראה כמוס"ף על המוסות ומבואר דס"ל דהא דמברכין על כוס שני הוא גם משום ברכת הנהנין וא"כ לא יוכל לברך הטוב והמטיב וע"ע.

אבל אחר כל הנ"ל אי אפשר לדחות דברי הגר"א ודברי הראשונים דס"ל דהגדה והלילא הוי הפסק ומידי ספיקא לא נפקא וא"כ אין ראוי לפטור הליפתן בסוף סעודתו דשמא אינו פוטרו ומכניס עצמו לספק שאוכל בלא ברכה.

יבואר שיכול לברך על ירק קודם רחצה לפטור המרור שיאכל בתוך סעודתו ובהו יוכל לאכול כזית כרפס ולברך אחריו בורא נפשות

ומבואר שמברך ספק ברכה שאינה צריכה כדי להוציא עצמו מן הספק והכי נמי יוכל לברך בורא נפשות להוציא עצמו מן הספק וכדי לפטור את המרור יברך על ירק אחר שנית.

וכן ראיתי שכתב בספר מועדים וזמנים ח"ז סימן קפ"ג אבל כל זה הוא דלא כמש"כ בשולחן ערוך שלא לאכול יותר מכזית משום ספק שלא יוכל לברך בורא נפשות שיהא ברכה שאינה צריכה ונראה שחשש לברכה שאינה צריכה גם בכה"ג וע"ע.

גם במהרי"ל סימן נ"ח כתב שלא לברך בורא נפשות אחר הכרפס שמא המרור נפטר בברכה זו ולא יוכל לברך עליו מספק, ומשמע דלא ס"ל שיכול לברך קודם הסעודה על ירק אחר כדי לפטור את המרור.

יבואר דעת המג"א שבלא הסיח דעתו גם בבידך בורא נפשות יכול לאכול על סמך ברכה ראשונה

אמנם להמגן אברהם ריש סימן ק"צ דס"ל דכל שלא הסיח דעתו מאכילה אפי' בידך בורא נפשות אכתי יכול לאכול על סמך ברכה ראשונה שבידך דכל שלא הסיח דעתו מאכילה אפי' אם בידך בורא נפשות אינו חשוב הסיח הדעת א"כ שפיר יכול לברך בורא נפשות אחר הכרפס ושפיר יכול לאכול המרור אחריו שהרי דעתו לאכול המרור אחריו, ומהא דכתב השו"ע שלא לאכול כית כדי שלא יתחייב בורא נפשות כמש"כ המג"א שם לא קשה מידי שהרי לא כתב אלא שלא יתחייב לברך בורא נפשות מספק, ולא יכול לברך אבל אפשר דאכתי פוסט המרור גם אם בידך אחריו בורא נפשות.

וא"כ אם נחוש להמגן אברהם אינו יכול לברך על ירק אחר בופה"א כדי לפטור את המרור שהרי אפשר שהכרפס פטר גם אותו ורק אע"פ שבידך אחריו בורא נפשות משום שהרי היה דעתו לאכול קודם סעודתו וכל שלא הסיח דעתו אע"פ שבידך בורא נפשות פוטרו מברכה ראשונה.

יבואר שאין להוסיף ברכה אחרת בסדר קודם המצה כדי שלא להוסיף בברכות

ואפשר עוד לומר שלא רצו בעיצה זו משום שאין רוצים להוסיף בברכות קודם המצה ד' ברכות בעינן שהרי אמרו בירושלמי אמר ר' לוי כל האוכל מצה בערב פסח כאילו בא על ארוסתו בבית חמיו, ובספר שבולי הלקט סדר פסח סימן ר"ח כתב וז"ל ומה שהשווה האוכל מצה בערב פסח לבא על ארוסתו בבית חמיו שמעתי עליו טעם וכשם

שהבא על ארוסתו בבית חמיו קודם שנכנסה לחופה הקדים ביאתו לפני שבע ברכות שמברכין עד שלא תהיה ראויה להתייחד עמו כדאמרין כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה כן האוכל מצה בערב פסח מקדים לאכול ממנה קודם שיברך שבע ברכות שטעון לברך עד שלא יאכל ממנה ואילו הן כוס ראשון מברך עליו ג' ברכות יין קידוש זמן אכילת ירקות שמברך בורא פרי האדמה לאחר קידוש הרי ארבע כוס שני שמברך עליו לאחר ההגדה הרי חמישה והיא טעונה המוציא ועל אכילת מצה הרי שבע ברכות ונטילת ידים לא חשיב שלא אפשר שלא נטל ידיו באכילה וטעמו כצפחית בדבש.

ובמעשה רב כתב שמברכים על נטילת ידים של כרפס וממילא יש ז' ברכות עד שמגיע לנטילת ידים של המצה והוא ג' ברכות של קידוש וברכת ענ"י ובורא פרי האדמה ואשר גאלנו ובורא פרי הגפן ובוה כבר בידך ז' ברכות וכתב דאחר ברכות אלו מגלין פני הכלה שהיא המצה וא"כ אפשר שלא רצו להוסיף עוד ברכות קודם המצה וגם ברכת בורא נפשות אפשר שלא רצו להוסיף קודם המצה וגם לא רצו להכניס דבר נוסף בתוך הסדר שסדרוהו קמאי והוא קדש קדשים ולכן לא יברך קודם נטילת ידיים על הפירות כדי לפטור את המרור.

ובספר בר אלמוגים כתב שאם אפשר לכוון בברכה אחרונה לפטור חלק ממה שאכל וחלק אחר שאכל אינו מכוון לפטור ועדיין הוא מחוייב בברכה אחרונה היה יכול לכוון לפטור בברכה אחרונה של כרפס רק כוית שאכל אבל היתר מכיית אינו פוסט ושפיר יכול לאכול המרור על סמך ברכה זו ומהא דלא אמרו עצה זו נראה שאין יכול לכוון בברכה אחרונה לפטור רק מקצת ממה שאכל שמאחר שברכה אחרונה אינה חלה על המאכל אלא מברך ברכת הודאה לאחר מזון בזה לא שייך לומר שפוסט מקצת ממה שאכל אלא כיון שהודה על מאכלו נפטר הכל.

בסגולת ימי הפסח וביאור השייכות בין איסור אכילת החמץ לבין מידת החסד של אברהם אבינו

אני אני הוא, אותו אני שמשם שבר אני גם נאמן להיפרע, ואין אלוקים עמדי וא"ו ממידת הדין אלא הכל ממידת הרחמים, אני אמית ואחיה, שגם המידת וגם החיים באים מאותו 'אני', מחצתי ואני ארפה, אותי אני שמוחץ אותו מרפא, וזה האמת לאמיתה שהכל בא ממידת ההטבה של הקב"ה אע"פ שכעת אי"ו ניכר.

ולפ"ז יש לחזור ולבאר את השייכות בין מידת החסד של אברהם אבינו לבין האיסור חמץ של חג הפסח, דהנה מידת החסד של א"א באה ע"י שהיה דבק במידותיו של הקב"ה והוא ראה איך כל הנהגת הקב"ה בעולם היא ע"י חסד ורחמים, וז"ל ערער אחר מידותי שראה את הכל בא במידת החסד ולא ערער אחר מידותיו של הקב"ה, ולכן כל שנותני שווין לטובה אע"פ שעברו עליו כל הנסיגות מ"מ ראה את הכל במידת ההטבה ומת דן ושבע, וכמו שהאדם מתנהג כן הקב"ה מתנהג עמו דן צ"ל על יד ימינך שמתנהג הקב"ה עם האדם כמו הצל וכמו שהוא מתנהג במידת החסד כך הקב"ה מתנהג עמו במידת החסד עד אין גבול.

וענין החמץ הוא שהעיסה מתנפחת יותר מגודלה וזה ענין של חוץ ועוצם ידי שהוא תופח ומתנפח יותר ממה שיש בו, ואינו רק מכיר בערך עצמו, ומה זה באה כל 'החמיצות' שכן נעשה הכל מריד בעיניו כיון שהוא מצפה ליותר ואינו נוטל כמו שציפה, אבל אם אינו בא אלא בהכנעה שלא מגיע לו שום דבר הרי כל מה שמקבל הוא מתמלא ע"י כך בשמחה, וכשבא בבחינה של 'עפר ואפר' כמו שאמר א"א 'ואנוכי עפר ואפר' ועפר היינו דבר שאין לו עבר ואפר היינו שאין לו עתיד ואומר עפר ואפר שאין לי עבר ועתיד ובהכנעה כיו הרי כל מה שמקבל הכל הוא שמחה גדולה, וזהו הענין בין מידת החסד של א"א לאיסור החמץ בפסח. ולכן גם אנו נוהגים לאכול את המצות קודם המרור שמצה היא דוקא מדבר שיכול להיות חמץ והיינו שכל זמן שהאדם יכול לבוא לידי חמיצות ונשען על חסדו של הקב"ה ואומר דכל מאי דעבדי רחמנא לטב עבדי הרי ע"כ הוא מקיים את ייעוד המצה, ולכן אולכים מצה קודם המרור לידע שגם המרור הוא ממידת הרחמים.

והנה צ"ר אלהיו גוטמבר זצ"ל כותב שיש עת רצון מיוחדת בליל חמץ שכל מה שמקבלים ומתפללים בליל זה הכל מתקבל, וראיתי בהגדת מיר שהביאו מדברי ר' ירוחם שכתב בזה"ל 'המתבונן במעשה המצות של ערב פסח יראה שאין בשכל האנושי לשער גודל הצירוף והזיווך שמצות ערב פסח מטהרים ומזככים את איש ישראל ויהודי של ערב פסח גרידא כבר אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו מי שהיו שיוכל להתבונן גודל ערכן של מצוות ערב פסח והרושם שעושים למעלה איתערותא דלעילא שמתעוררת על ידי האיתערותא דלתתא ואלמלא לא באנו אלא בשביל מצוות ערב פסח לחוד דינו ע"כ.

וכשמתבוננים קודם הימים האלו בכל זמן שאפשר לבוא לידי חמץ ולחשוב שהכל מאיתו יתברך בא לטובה ע"כ זוכים להשפעה עצומה של ימי חג הפסח ולרוממות עצומה, ונוכה בעו"ה לאכול עוד השנה מן הובחים ומן הפסחים.

התורה היא 'דין' 'דיני התורה' ולכן יש התקשרות בין מידת הגבורה של יצחק לחג השבועות מתן התורה, וכן לכאן יש התקשרות בין מידת החסד של א"א לחג הפסח וצריך לבאר ענין זה.

עוד יש להעיר שהסדר הוא שאולכים את המצה ואח"כ את המרור וכמש"כ בפסוק 'על מצות ומרורים יאכלוהו', וזה דבר פלא שאכילת המצות הוא כנגד הגאולה וכמו שאומרים מצה זו על שום מה על שלא הספיק בעצקם של אבותינו להחמץ, והמרור הוא כנגד השיעבוד וכמו שאומרים על שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים, ולכאן ראו להקדים את המרור קודם המצה שהרי קודם מרור המצרים את חיי אבותינו ולאחמ"כ נגאלו ולכן אח"כ צריך לאכול את המצה ולמעשה קודם אכילת המצה. והנה בתורת חיים (חולין דף צ"ב) האריך באורוהו בענין הד' כוסות ובתוך דבריו כתב לגבי כוס חמישי שמוזגים לאלהיו וכתב שם ששם הוא בגימ' 'אלוקים' שמונים ושש, ושם אלוקים הוא מרמז על מידת הדין, ומשה רבינו אמר להקב"ה 'ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך', והקב"ה ענהו 'וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ד' המידת אלוקים השיעבוד כאילו ההנהגה כעת היא אלוקים היא כולה רחמים אני ד' בשם הוי"ה הרומז למידת הרחמים כך פירש הגר"א, ובאמת הקב"ה הקשה את השיעבוד כדי שיוכלו לצאת ממצרים מהר וכדי שלא ישתקעו שם שכבר עמדו קרוב לשעור נ' של טומאה, וע"י העול הכבד של השיעבוד הקב"ה חישב את הקץ מלידת יצחק והכל היה מתוכנן להוציא את כלל ישראל במהרה, ומה שהיה נראה כמידת הדין אינה אלא הטבה בתכלית ההטבה.

ובתו"ח שם כתב דחמישה כוסות היינו ה' פעמים שמונים ושש בגימ' של כוס עולה לארבע מאות ושלושים, והיינו שהיו המצרים צריכים להשתעבד בבני ישראל חמישה כוסות חמש פעמים מידת הדין של כוס, ולמעשה נשתעבדו רק כוס אחד שמונים ושש שנה, שכשנולדה מרים הכבדו את השיעבוד ולכן קראו אותה מרים מלשון מרידות, ומרים הייתה ביצ"מ בת שמונים ושש שנים, ולכן אנו שותים ד' כוסות של גאולה שנגאלנו מד' כוסות שלא נשתעבדו בבני"ו ואת הכוס האחרון שהיה השיעבוד כנגד כוס אחד אנו מוזגים לכוס של אליהו והיינו שאנו מאמינים שגם אותה הכוס היתה באמת ממידת הרחמים וכולה היתה הטבה רק שאין אנו יכולים לחוש כן בחוש ולכן איננו שותים את אותה הכוס אלא רומזים לזה שבבוא הגאולה העתידה נוכל לראות שכל אותה הצרות והקשיים שהיו נראים ממידת הדין באמת היו כולם ממידת הרחמים, וזהו 'וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ד', שגם מה שהיה נראה כמידת הדין אינו אלא מידת הרחמים.

ושמעתי פעם מאחד שיבאר מה שכתוב בפרשת האזינו 'ראו עתה כי אני הוא ואין אלוקים עמדי' אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפה ואין מידי מציל, שיש כמה מקומות בתורה שנדרש אני ד' נאמן לשלם שכר ונאמן להיפרע כל מקום לפי ענינו, וכאן אומר הכתוב ראו עתה כי

שיחת הכנה לחג הפסח שמסר רבינו שליט"א בבחמ"ד שערי תורה - נוה יעקב

עומדים אנו בימי חודש ניסן, ר"ח ניסן נטל י' עטרות, והיינו שיש מעלות מיוחדות בימי חודש ניסן כבר מתחילת החודש, וכמו שלפני חודש השביעי חודש תשרי יש הכנה מיוחדת של חודש אלול ע"י הסליחות וע"י השופר, כן קודם ימי חודש ניסן ישנה הכנה של חודש אדר וכבר תקנו לנו לקרוא ד' פרשיות קודם חודש ניסן שכולם הם הכנה לחודש ניסן, פרשת שקלים להכריז על השקלים שמהם הביא את קרבנות הציבור מחודש ניסן שצריך להביא מתרומה חדשה, [ושמעתי מהגה"צ ר' מאיר חדש זצ"ל שאמר שכמו שבזמן שבחמ"ק היה קיים היו מביאים קרבנות מרומה חדשה ולא יכלו להביא מתרומה ישנה כן הוא בזמן הזה שהתפילה היא כנגד הקרבן צריך לעשות אתה תפילה תפילה חדשה שלא תהיה כתפילה ישנה שהתפללו קודם חודש ניסן וכ"ש שלא לגרוע ולהתפלל פחות מכן], וכן פרשת פרה שהיא טהרתן של ישראל קודם הפסח ופרשת זכור מחיית עמלק ומחייית הרע שזהו שייך לפסח להוצאת הרע מקרבנו, וכל הפרשיות הם חלק מההתכוננות שתקנו לנו קודם חג הפסח וימי חודש ניסן. ואמרין דרבא אמר לא תתחוץ קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי כיון דביומי העבודה הללו תוכלו לקבל כוחות לכל השנה, וכמו לגבי הקציר שקוצרים וחורשים בימים הללו מקבלים פירות לכל השנה כמו כן לגבי מה שמקבלים ברחמינות שעי' עבודה ראויה בימי אלו זוכים לקצור פירות לכל השנה.

והנה מצאנו ענין מיוחד בימי הפסח שיש איסור על אכילת חמץ והיינו שיש בימי הפסח מצוות סור מרע מה שלא מצאנו בשאר המועדים שמתחילים בעיקר במצוות העשה ואפי' קיום מצוות שבתו יש בה מצוות עשה לשבות, וענין של סור מרע לא מצאנו אלא בימי הפסח, וכבר כתבו בספרים והובא ברדב"ם שהחמץ מרמז על היצירה ולכן אסרו אפי' משהו חמץ ועיקר ההכנה שמתכוננים הוא לבער את כל החמץ בכל מקום שהוא, ונשים צדקניות מכינות את הבית נקי זמן רב קודם הפסח ומנקות כל מקום בבית.

ובדרשות חת"ס כתב דהשעות האסורות באיסור חמץ הם קע"ה כנגד שנותיו של אברהם אבינו ובטור כתב דפסח הוא כנגד אברהם אבינו ושבועות כנגד יצחק וסוכות כנגד יעקב וכיון דפסח כנגד אברהם איסור החמץ בפסח הוא קע"ה שעות ושנותיו של אברהם אבינו היה קע"ה, והיינו שמצוות אכילת מצה היא רק ממערב ואיסור האכילה הוא קודם לכן ז' שעות ועולה לקע"ה שעות, וז"ל מה הענין בזה שחג הפסח מתקשר לאברהם אבינו שהרי אברהם אבינו היה המיוחד במידת החסד וכמ"כ תתן חסד לאברהם ואע"פ שהוא חידש את האמונה ובודאי שזה רומז לחג הפסח שהוא חג האמונה אבל מ"מ לכאן יש קשר גם לעבודה של אברהם אבינו במידת החסד לחג הפסח, ועבדותו שהוא כנגד יצחק י"ל דשבועות הוא מתן תורתנו והתורה נתנה מפי הגבורה 'כמשה מפי הגבורה' ובודאי